

6. Ковалёв С. В. Психология современной семьи : книга для учителя / С. В. Ковалёв. – М. : Просвещение, 1988. – 208 с.
7. Шнейдер Л. Б. Семейная психология : учеб. пособ. для вузов / Л. Б. Шнейдер. – Изд. 3-е. – М. : Академический проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2007. – 736 с.
8. Говако Б. И. Студенческая семья / Б. И. Говако. – М. : Мысль, 1988. – 158 с.
9. Джеймс М. Брак и любовь : [пер. с англ.] / М. Джеймс. – Москва, 1985. – 82 с.
10. Эйдемиллер Э. Г. Психология и психотерапия семьи / Э. Г. Эйдемиллер, В. В. Юстицкис ; гл. ред. В. Усманов. – Изд. 2-е, расшир., дополн. – СПб : Питер, 1999. – 656 с.
11. Ричардсон Р. У. Силы семейных уз : [пер. с англ.] / Р. У. Ричардсон. – СПб. : Акцидент, 1994. – 136 с.
12. Сатир В. Как строить себя и свою семью : [пер. с англ.] / В. Сатир. – М.: Педагогика-Пресс, 1992. – 192 с.
13. Студенческая семья: состояние, проблемы, перспективы / В. А. Балцевич, С. Н. Бурова, А. К. Воднева [и др.]. – Минск: Университетское, 1991. – 102 с.
14. Кляпець О. Я. Психологічні чинники вибору молодою людиною цивільного шлюбу : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / О. Я. Кляпець ; Ін-т соціальної та політичної психології АПН України. – К., 2004. – 178 с.
15. Кісарчук З. Г. Психологічна допомога сім'ї : у 3 кн. Кн. 1 : навч. посіб. / З. Г. Кісарчук, О. І. Єрмусевич. – К. : Главник, 2006. – 128 с.

Осьодло В.І., начальник кафедри суспільних наук Національного університету оборони України, доктор психологічних наук, доцент, м. Київ

Тюріна В.В., старший офіцер-психолог відділення виховної роботи військової частини А0799, м. Київ

ДО ПИТАННЯ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО СТВОРЕННЯ СІМ'Ї

Розкрито змісту психологічної готовності студентської молоді до створення сім'ї.

Ключові слова: студентська сім'я, шлюбно-сімейні стосунки, психологічна готовність.

Постановка завдання у загальному вигляді та його зв'язок із практичними заходами. Під час навчання у вищому навчальному закладі (ВНЗ) студенти часто створюють сім'ї. Проте практика свідчить, що не зважаючи на наявність різноманітних чинників, які підштовхують студентів до створення сімей, їхні шлюбні союзи не завжди є стабільними та благополучними. У свою чергу, внутрішньосімейні розлади негативно позначаються на психічному здоров'ї студентів та результатах їх навчання. Наявність такої проблеми

потребує пошуку ефективних шляхів її вирішення. Звідси, особливого значення набуває вивчення питань, пов'язаних із розвитком психологічної готовності студентської молоді створювати сім'ї, що і обумовлює актуальність даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз проведених попередніх досліджень свідчить, що проблема психологічної готовності молоді до створення сім'ї системно не досліджувалася. Лише окремі її аспекти були предметом вивчення деяких дослідників, зокрема, таких як: В. Г. Захарченко (Соціально-психологічні особливості готовності молоді до подружнього життя) [1], О. Б. Кізь (Формування психологічної готовності вихованців інтернатних закладів до створення сім'ї) [2], Ф. Я. Кочкарова (Психологічна готовність студентів-юристів до створення сім'ї) [3], Б. С. Круглов (Правова свідомість як елемент психологічної підготовки молоді до сімейного життя) [4], Є. Є. Мітічкіна та ін.

При цьому всі фахівці погоджуються з думкою, що цей стан характеризується психологічною налаштованістю на відповідну діяльність, глибоким розумінням її змісту та завдань, опануванням відповідними методами, засобами та прийомами у поєднанні з розвинутою рефлексією та емпатією, перцептивними та комунікативними здібностями. Тому метою статті є розкриття сутності та змісту психологічної готовності студентської молоді до створення сім'ї.

Виклад основних положень. Аналіз науково-психологічної літератури свідчить про те, що серед дослідників сімейно-шлюбної взаємодії немає єдиної та чіткої думки щодо переліку компонентів психологічної готовності людини до створення сім'ї.

Фахівці, як правило, при їх розкритті виявляють суб'єктивізм і називають різні компоненти, серед яких: загальносоціальний (включає розуміння та прийняття молоддю політики держави у сфері шлюбно-сімейних стосунків та демографії); етичний (передбачає наявність у молодих людей таких якостей як рівноправне ставлення до представників протилежної статі; повага до матері, батька, відповідальність, чесність, вірність, стриманість, доброта, поступливість; усвідомлення моральних основ шлюбно-сімейних відносин; почуття обов'язку перед дружиною (чоловіком), сім'єю, дітьми; культура інтимних почуттів); психологічний (базується на сформованості уявлень про особистість як рівень розвитку індивіда; психологічні основи шлюбу та сімейного життя; процес розвитку почуттів, необхідних для шлюбного та сімейного життя; механізми спілкування тощо); правовий (включає знання молоддю основ законодавства про шлюб та сім'ю, обов'язків подружжя один перед одним, перед дітьми, перед суспільством); фізіолого-гігієнічний (базується на знанні фізіологічних особливостей чоловічого та жіночого організмів, основ особистої гігієни тощо); педагогічний (передбачає сформованість уявлень про: роль сім'ї у вихованні дітей; специфіку сімейного виховання; виховні функції батька та матері; шляхи підвищення педагогічної культури батьків; володіння конкретними знаннями та вміннями з самовиховання та виховання дітей); естетичний (передбачає ставлення молоді до сімейного життя як до самостійної естетичної цінності); господарський (передбачає володіння знаннями про бюджет сім'ї, культуру побуту; вміння вести домашнє господарство).

Так, на думку Л. Б. Шнейдера [5], готовність до шлюбу є інтегральною категорією, що відображає цілий комплекс аспектів, зокрема: формування певного морального комплексу; підготовленість до міжособистісного спілкування і співпраці; здатність до самовідданості по відношенню до партнера; наявність якостей, пов'язаних з проникненням у внутрішній світ людини; висока естетична культура почуттів та поведінки особистості; уміння розв'язувати міжособистісні конфлікти конструктивним шляхом.

Базуючись на системно-інтегративному підході, О. Б. Кізь [2] визначає поняття “психологічна готовність до створення сім'ї” як складне особистісне утворення, комплекс характеристик самосвідомості особистості, її “образу Я”.

Більш конкретніше визначення, однак не позбавлене недоліків, знаходимо у Ф. Я. Кочкарової [3, с. 86], яка досліджує психологічну готовність студентів-юристів до створення сім'ї. На її думку психологічна готовність студента-випускника до створення сім'ї є істотною передумовою ефективності його взаємовідносин у сім'ї після закінчення навчання у ВНЗ, яка допомагає молодому спеціалісту успішно виконувати свої обов'язки, правильно використовувати знання, досвід, зберігати самоконтроль і перебудовувати свою поведінку при появі непередбачених перешкод.

Згідно з поглядами Г. А. Кошонько [6], психологічна готовність до створення та розвитку сім'ї є складним утворенням особистості, єдністю мотиваційного, когнітивного, операційного і емоційно-вольового компонентів.

Фахівець у сфері підготовки молоді до шлюбу А. М. Сізанов [7] стверджує, що поняття “готовність до сімейного життя” включає соціально-моральну, мотиваційну та педагогічну готовність. При цьому він вважає, що соціально-моральна готовність до сімейного життя передбачає суспільну зрілість (вік, середня освіта, професія, рівень етичної свідомості), економічну самостійність, здоров'я.

Деяко іншої думки притримується А. Т. Суворова, яка вважає, що готовність молоді до шлюбу включає такі складові як морально-психологічна готовність, сексуальна вихованість, соціальна самостійність, правові знання, готовність до виховання дітей, економічна та господарська підготовленість.

Враховуючи думки дослідників, а також зважаючи на результати всебічного вивчення вказаних вище компонентів, доцільно виділити чотири компоненти психологічної готовності людини до створення сім'ї: мотиваційний, когнітивний, операційний та особистісний.

У контексті дослідження готовності студента до створення сім'ї *мотиваційний компонент* може включати мотиви адекватні цілям та завданням створення сім'ї.

Щодо *когнітивного компоненту*, то до його складу мають входити знання студента, які йому необхідні для створення сім'ї. Поняття “когнітивний компонент” відображає психологічну характеристику пізнавальної сфери особистості і відображає результат індивідуальних пізнавальних зусиль та індивідуального досвіду у досягненні конкретної мети. Молода людина повинна мати знання: основ психології шлюбу та сім'ї; про права та обов'язки подружжя, про особливості міжособистісної взаємодії зі шлюбним партнером,

про способи попередження міжособистісних конфліктів та свою роль і місце у створенні та підтримці морально-психологічного клімату в сім'ї.

Зважаючи на те, що когнітивний компонент є теоретичною площиною, яку необхідно поступово перевести в практичну, виникає потреба вести мову вже про *операційний компонент* готовності, а саме про уміння та навички здійснювати міжособистісну взаємодію з представниками протилежної статі. Ми, перш за все, маємо на увазі володіння студентом способами і прийомами, що характерні для суб'єкта сімейно-шлюбної взаємодії. Крім цього, особливу увагу звертаємо на те, що це мають бути дії свідомо контрольовані.

І щодо останнього компоненту готовності – *особистісного*, то необхідність його виділення як окремого компоненту ми пояснюємо, посиляючись на те, що кожна особистість характеризується якісними та кількісними проявами психічних особливостей, які утворюють її індивідуальність (своєрідність і відмінність від інших людей). Очевидно, що особистісний компонент значною мірою буде позначатися на емоційній взаємодії майбутнього подружжя.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, підготовленість до сімейного життя означає сформованість у молодих людей навичок здорового способу життя, наявність достатніх психолого-педагогічних, юридичних, економічних, медичних знань з питань становлення особистості, формування статево-рольової ідентифікації, розвитку комунікативних навичок, корекції особистих проблем, духовного виховання, створення власного іміджу; володіння знаннями про медико-соціальні проблеми алкоголізму, наркоманії, профілактики захворювань, що передаються статевим шляхом, планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я молоді, профілактики вагітності, народження здорових дітей, розвитку сімейних традицій тощо. Без цієї готовності перехід від неформальних взаємин емоційного характеру (кохання) до формальних – регламентованих і обов'язкових стосунків між партнерами по шлюбу – виявляється пов'язаним зі значними труднощами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Захарченко В. Г. Соціально-психологічні особливості готовності молоді до подружнього життя / В. Г. Захарченко // Український соціум. – 2004 – №1(3). – С. 14–23.
2. Кізь О. Б. Формування психологічної готовності вихованців інтернатних закладів до створення сім'ї : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / О. Б. Кізь ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2003. – 204 с.
3. Кочкарова Ф. Я. Психологическая готовность студентов-юристов к созданию семьи : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Ф. Я. Кочкарова ; Карачаево-Черкесский Гос. ун-т. – Карачаевск, 2006. – 141 с.
4. Круглов Б. С. Правовое сознание как элемент психологической подготовки молодёжи к семейной жизни / Б. С. Круглов // Вопросы психологии. – 1986. – № 4. – С. 63–68.
5. Шнейдер Л. Б. Семейная психология : учеб. пособ. для вузов / Л. Б. Шнейдер. – Изд. 3-е. – М. : Академический проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2007. – 736 с.

6. Кошонько Г. А. Психологічні особливості становлення сімей майбутніх офіцерів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.09 “Психологія діяльності в особливих умовах” / Г. А. Кошонько ; Нац. академія Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький : Вид-во Нац. академії ДПСУ, 2005. – 20 с.

7. Сизанов А. Н. Подготовка подростков к семейной жизни / А. Н. Сизанов. – Минск, 1989. – 178 с.

УДК 159.09

Перелигіна Л.А., д.б.н., професор, начальник кафедри прикладної психології НУЦЗУ

Крещук К.Ю., провідний фахівець відділу соціально-гуманітарної роботи та психологічного забезпечення управління персоналу ГУ ДСНС України у Харківській області

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТЕРЕОТИПІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається поняття стереотипу як психологічного феномену та його роль у професійній діяльності людини. Доведено, що стереотипізація професійної діяльності може грати як позитивну, так й негативну роль у процесі професіоналізації людини.

Ключові слова: *стереотип, професійна діяльність, професійні стереотипи.*

В статье рассматривается понятие стереотипа как психологического феномена и его роль в профессиональной деятельности человека. Доказано, что стереотипизация профессиональной деятельности может играть как положительную, так и отрицательную роль в процессе профессионализации человека.

Ключевые слова: *стереотип, профессиональная деятельность, профессиональные стереотипы.*

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються з особистістю в ході діяльності, залежать не стільки від функціональної структури виконуваної діяльності або від способу входження в професійну спільність, скільки від того, як довго особистість включена в неї, реалізуючи свою професійну роль. Однак це не означає наявності прогресивного позитивного зв'язку між ними й у деяких випадках спостерігається протилежна тенденція.

У ході професійної діяльності відзначена тенденція перетворюється в загальне правило й нерідко веде до формування жорстких професійних алгоритмів діяльності. Це стає однією із причин стійкості професійних установок, які виступають як перешкода для проникнення нового досвіду. Тут також можна простежити закономірну залежність між освоюваною професією й формуванням стереотипів.

У процесі виконання професійної діяльності фахівець повторює ті самі дії й операції. У типових умовах праці стає неминучим утворення стереотипів здійснення професійних функцій, дій, операцій. Вони спрощують виконання професійної діяльності, підвищують її визначеність. Стереотипи надають професійному життю стабільність, сприяють формуванню досвіду й індивідуального стилю діяльності. Можна констатувати, що професійні стереотипи мають безсумнівні достоїнства для людини і є основою утворення багатьох